

KALMÁR JÁNOS

AZ ESTERHAZYANUM TUDOMÁNYOS
KUTATÓCSOPORT (KÖZEL) TÍZ ÉVE*

A működésének jövőre immár tizedik évfordulóját ünneplő Esterhazyanum Tudományos Kutatócsoport dr. Gebei Sándor, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem jogelődje, az Eszterházy Károly Főiskola történész egyetemi tanárának javaslatára, dr. Ternyák Csaba egri érsek védnökségével, dr. Liptai Kálmán, az Eszterházy Károly Főiskola akkori rektora és dr. Dolhai Lajos, az Egri Hittudományi Főiskola rektora támogatásával jött létre (alapítólevele aláírására 2014. július 2-án, a Líceum Kápolnájában ünnepélyes keretek között került sor). A célkitűzés az volt, hogy mindenekelőtt az egri felsőoktatási intézmény alapítója és névadója, egyszersmind egyházmegyéjének egyik legjelentősebb püspöke, Eszterházy Károly gróf (1725–1799) szellemi és kulturális örökségét fenntartsa, ápolja és kutassa, továbbá hogy ezzel összefüggésben az Egri (Fő)egyházmegye múltjának feltárását végezze, interdiszciplináris megközelítéssel. A kutatócsoport ezért feladatának tekinti többek között az Esterházy család történetével és tevékenységével foglalkozó tudományos és tudománynpszerűsítő munkák elkészítését, a létrehozásukban való közreműködést és ilyenek megjelenésének támogatását.

Az Esterhazyanum jelenlegi tagjai az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (a Nevelés-tudományi, illetve a Történelemtudományi Intézetének), továbbá az Egri Főegyházmegye (Könyvtárának, Levéltárának és az Érseki Vagyongazdálkodási Központ Múzeumának) munkatársai közül kerülnek ki. Ennek megfelelően a kutatócsoport kezdettől fogva kettős szakmai irányítás alatt áll: a főegyházmegye részéről Ft. Buda Péter mesterkanonok, az Egri Érseki Papnevelő Intézet volt rektora vezeti, az egyetem részéről – 2021-ben történt nyugállományba vonulásáig – Gebei Sándor professzor koordinálta a tevékenységét, akit Kalmár János egyetemi tanár váltott e szerepben.

A fenti célkitűzések igényes megvalósítása érdekében, valamint az alapítólevélben foglaltaknak megfelelően, kezdettől fogva szükségesnek látszott a lehetőleg mennél szorosabb személyi és munkakapcsolat létesítése más, országon belüli és határainkon túli, hasonló jellegű kutatásokat végző gyűjteményekkel, szakmai műhelyekkel.

* Ezúton is köszönöm a Gebei Sándortól és Nagy Andortól kapott kiegészítési javaslatokat.

Szakmai kapcsolatok

A fentiek értelmében az Esterhazy-num elsőként az Esterházy család grófi ágához kötődő hazai gyűjteményekkel kezdeményezett kapcsolatfelvételt: a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Vármegyei Levéltárának Pápai Fióklevéltárával, a váci Püspöki és Káptalani Levéltárral, és munkatársai a tatai Esterházy-kastélyba is ellátogattak.

Az Esterházyak mai határainkon túlnyúló birtokaival összefüggésben került sor 2019-ben a szenci (szlovák nevén Senec) Városi Múzeummal (Metské múzeum v Senci) történő, 2020-tól hatályos megállapodás megkötésére, e szlovákiai kulturális intézmény és az Esterhazy-num szakmai tevékenységének fejlesztése, valamint tudományos eredményeinek terjesztése céljából, amely közös konferencia- és kiállításszervezésekre, továbbá könyvkiadási együttműködésre terjed ki.

2022. július 1-jén újabb együttműködési szerződés megkötésére került sor, ezúttal a Támogatott Kutatócsoportok Irodája finanszírozásában, a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem által közösen működtetett Egyetemtörténeti Kutatócsoporttal, az Egri (Fő)egyházmegye oktatási intézményei múltjának együttes feltárása és az ezzel kapcsolatos kutatómódszertani tapasztalatcsere, továbbá a szakmai eredmények tudományos konferenciák, workshopok, kiállítások és kiadványok révén megvalósuló közzététele céljából.

Egyelőre ugyan még csak informálisan, de az Esterhazy-num Kutatócsoport kapcsolatba lépett az Esterházyak hercegi ágának kulturális javait gondozó kismartoni (német nevén Eisenstadt) Esterházy Gyűjteményi Központtal (Esterházy Sammlungen) is.

Anyagi támogatás, tudományos és publikációs tevékenység

Az Esterhazy-num a főegyházmegyei kutató munkatársak csatlakozásával lényegesen kiegészült, sokoldalúbbá vált, hiszen ezzel bővültek a lehetőségei. Az egyetemi vezetői támogatással létesített kutatói státusz nyomán pedig stabilizálódott a kutatócsoport helyzete. A létrehozáskor megfogalmazott célok megvalósításának természetesen pénzügyi feltételei is voltak és vannak. A szükséges anyagiakat 2016 és 2020 között a 11466-4/2016/FEKUT intézményi kiválósági támogatása, továbbá az Eszterházy Károly Egyetem számára az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) által juttatott T03062 számú, a 2020-ban befejeződő európai uniós finanszírozású Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP)-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázata biztosította. Ez tette lehetővé többek között bizonyos, a kutatómunkához nélkülözhetetlen technikai eszközök beszerzését (fotóállványt, digitális fényképezőgépet, számítógép külső merevlemezét,

notebookot, szkennert), valamint az abban az időszakban tartott szakmai rendezvények lebonyolítását és a publikációk megjelentetését. 2016-ban az Esterhazyánium az egyetem-től hallgatói kutatási pályázati támogatásban is részesült, amelyet kifejezetten az Egri (Fő) egyházmegye múltjával összefüggő történeti, irodalom-, művelődés- és egyháztörténeti kutatásokban részt vevő egyetemisták, a reménybeli szakmai utánpótlás foglalkoztatására használhatott fel.

Részben a fenti előzmények alapján kezdődhetett meg az Eszterházy Károly püspökre vonatkozó eddigi szakirodalom szisztematikus, bibliográfiai jellegű összeállítása, továbbá az ugyancsak az ő személyével kapcsolatos egyéb dokumentumok összegyűjtése és digitalizálása.

Az említett pályázatok futamidejének lejárt és a 2021-ben történt fenntartóváltás – amelynek nyomán az Eszterházy Károly (immár) *Katolikus* Egyetem az Egri Főegyházmegye fenntartásába került – új támogatási forma keresését tette szükségessé. Ezért pályáztunk 2022 februárjában a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFI) által kiírt, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) keretében négy évre szólóan, konkrét kutatási és szakmai publikációs feladatok elvégzése céljából meghirdetett juttatási lehetőségre, *Hagyomány és felvilágosodás: Az egyházszerző, művelődéspolitikus és mecénás Eszterházy Károly (1725–1799)* címen, a 2025-ben esedékes Eszterházy Károly-tricentenáriumi szakmai előkészítése és rendezvényeinek megvalósítása céljából, amelyet azonban nem sikerült elnyerni. Emiatt kellett „belső” forrásból támogatást kérni, amely folyamodást indokoltnak ítélve, a főegyházmegye hozzájárulásával az egyetem vezetése 2022 utolsó negyedétől kezdődően, rendszeresen biztosít évente meghatározott összeget az Esterhazyánium szakmai működése céljára. Ettől függetlenül, változatlanul keresünk egyéb anyagi forrásbevonási lehetőségeket is.

Az említett folyamatos támogatásnak köszönhetően lehetett megrendezni 2023. november 23-án *Az egyházi mecénatúra a 18. századi Magyarországon* című konferenciát, november 8–10. között pedig a nőági trónörökösödés (a *Pragmatica Sanctio*) hazai törvénybe iktatásának 300. évfordulója alkalmából a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárával közösen szervezett háromnapos nemzetközi tudományos eszmecsere-t. És ez nyújt reményt arra, hogy a 2024-ben esedékes, az egri felsőoktatás kezdetének 250. évfordulóját az Esterhazyánium szakmailag megfelelően előkészíthesse, azaz hogy az e témakörre szakosodott munkatársai erre a jubileumra megírassák és megjelentethessék a líceumi felsőoktatás múltjának az érdeklődő nagyközönség számára is érthető, ugyanakkor szakmailag megalapozott reprezentatív összefoglalását magyarul és angolul, továbbá hogy sikeresen legyen lebonyolítható a szintén erre az alkalomra tervezett, *Egri felsőoktatás és párhuzamai* című nemzetközi tudományos konferencia, majd az ott elhangzó előadások szövegeinek megjelentetése. 2025-ben pedig, Eszterházy Károly születésének tricentenáriumához kapcsolódva, sor kerülhessen *az Egyház és művelődés a 18. században* című nemzetközi interdiszciplináris tudományos ülés megtartására

és tanulmányainak publikálására, az Eszterházy Károly egyházlátogatási jegyzőkönyveinek magyar fordítását tartalmazó három forráskiadvány-kötettel párhuzamosan.

E terveket az eddigi eredmények teszik szakmailag megalapozottá. 2017-ben három olyan kiadvány is napvilágot látott, amelyekben a kutatócsoport némelyik vagy több tagja közreműködött. Egyrészt az egri egyházmegyei nyomdának az 1755. évi kezdetektől az 1949. évi államosításáig megjelentetett valamennyi – mintegy háromezer – kiadványának címét tartalmazó kétkötetes katalógusa,² másrészt az előző évben egyetemi rangra emelt addigi felsőoktatási intézmény eredeti és mai központi épülete, a Líceum képes albuma,³ valamint – a határon túli együttműködés gyümölcseként – az Esterházak ifjabb fraknoi ágának tagjait bemutató, Szlovákiában megjelent kötet.⁴ Szintén az egyetemmé válás nagyszerű eseménye tette indokolttá a gazdagon illusztrált, az egri oktatás történetét előzményeivel együtt a kezdetektől 2016-ig, az utolsó főiskolai évig áttekintő, gazdagon illusztrált, tudománynpszerűsítő könyv megírását.⁵ A 2016. március 17-én *Eszterházy Károly szellemi és épített öröksége* és 2017. november 17-én az *Eszterházy Károly – egy püspöki életmű a tudományok és művészetek javára* címmel a kutatócsoport által rendezett konferencia szerkesztett tanulmányai (összesen tizenöt szerző írása) 2020-ban, az Esterhazy-num 'Eszterházy Károly püspök és kora' címmel útjára indított kiadványsorozatának első kötetében jelentek meg.⁶ A következő év novemberében, a 'Tudomány hónapja' országos rendezvénysorozathoz kapcsolódóan, a kutatócsoport által *Számadás az Egri Egyházmegye oktatástörténetének újabb eredményeiről – Adatbázisok és digitalizáció a kora újkori a kora újkori társadalomtörténeti kutatásokban* címmel tartott tudományos eszmecsere egyszerűsített az Esterhazy-num és az ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoportja között ennek nyomán létrejött együttműködés szakmai előkészítésére is szolgált. E rendezvény keretében került sor az egri felsőoktatási intézményben a 19. század közepéig tanuló hallgatók adattárának bemutatására, amelyet a Líceum Kiadó jelentetett meg.⁷

Az egyetemmé válás alkalmából készült az Esterhazy-num több tagjának közreműködésével a *Líceum és Universitas. Az egri felsőoktatás története* című hatrészes riportfilm, amely igazolja a kutatócsoportnak a tudományos disszemináció melletti elkötelezettségét.

² MIZERA, T. – NAGY, A. – VERÓK, A., *A könyvkiadó egri líceum. Történet- és kiadványjegyzék*, I-II., Kossuth Kiadó – Eszterházy Károly Egyetem, Budapest–Eger 2017.

³ *Eszterházy egyeteme. Az egri Líceum képes albuma*, szerk. NAGY, A., Líceum Kiadó, Eger 2017.

⁴ *Az Esterházak fraknoi ága/Mladšia Fraknovská Línia Esterházyovcov*, szerk./ed. STEŠŇÁK, G. Senec/Mesto Senec 2017.

⁵ BARTÓK, B. – MAKAI, J. – NAGY, A., *Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története*, Líceum Kiadó, Eger 2019.

⁶ *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről*, szerk. DINNYÉS, P. – NAGY, A., Líceum Kiadó, Eger 2020 (Eszterházy Károly püspök és kora 1).

⁷ *Az egri felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1713–1852*, kiad. KMETY, A. – SZÓGI, L., Líceum Kiadó, Eger 2021 (Felsőoktatástörténeti kiadványok/Új sorozat 24 – Eszterházy Károly püspök és kora 2).

A kutatási és tudományos publikációs tevékenység mellett a kutatócsoport fontos feladatának tekinti a szakmai eredmények népszerűsítését és az Egri (Fő)egyházmegye igen gazdag kulturális örökségének minél szélesebb kör – akár az Egerbe és környékére látogató hazai és külföldi turisták, valamint iskolások és tanárai – számára történő megismertetését is. Ezért folyamatosan szerepet vállalt és vállal a Líceum Kiadó gondozásában megjelenő, tetszetős kiállítású, színes illusztrációkban bővelkedő, közérthető stílusú és igen méltányos áron forgalmazott *Líceumi füzetek*-sorozat eddig megjelent húsz – és a tervek szerint tovább gyarapodó – kiadványának elkészítésében, amelyben többek között olyan tartalmú írások jelentek meg eddig, mint az *Eszterházy Károly és barokk városa* (Bitskey István), *A teológiai oktatás Egerben* (Dolhai Lajos), *A műpártoló és mecénás Eszterházy Károly* (Löffler Erzsébet), *Eszterházy Károly és az iskolai színjátszás* (Pintér Márta Zsuzsanna), *Görögkatolikus diákok a 18. századi Egerben* (Dinnyés Patrik).

1. kép: Az Esterhazyánium Tudományos Kutatócsoport alapító okiratának aláírása az egri Líceum kápolnatermében 2014. július 2-án. A képen balról jobbra haladva: Ft. Buda Péter, Dr. Liptai Kálmán, Dr. Ternyák Csaba, Dr. Dolhai Lajos, Dr. Gebei Sándor.

(Fotó: Berán Dániel, Heves Megyei Hírlap)

A fent vázolt tervek sikeres végrehajtásától kettős cél elérését várjuk. Egyrészt – szakmai tekintetben, közvetlenül – azt, hogy a tudományos rendezvények eszmeeszerői és az azokra történő kutatói felkészülés eredményei megfelelő alapot teremtenek egy korszerű, hiteles és árnyalt, az akkori nemzetközi szellemi közegbe ágyazott Eszterházy Károly-életrajz elkészítéséhez, amely e jeles püspök személyén túlmutatva egyszersmind közelebb visz

a kortárs magyar katolikus főpapság egyik meghatározó csoportjának, a hazai mecénás egyháznagyok megismeréséhez. Azokéhoz, akik némelyikének bizonyos területekhez kapcsolódó aktivitása ugyan eddig sem volt teljesen ismeretlen, de sokoldalú tevékenységük egészének feldolgozása, elképzeléseik árnyalt bemutatása még várat magára. Másrészt pedig terveink megvalósulásától e közvetlen, szűkebb szakmai eredményeken túl azt is reméljük, hogy érdemben hozzájárulhat a közelmúltban egyetemi rangra emelt, viszonylag kis felsőoktatási intézményünk és közege, az Egri (Fő)egyházmegye gazdag múltjának megismertetéséhez és hírnevének országon belüli és határainkon kívüli öregbítéséhez úgy, hogy tiszteletre méltó hagyományai tudományos szintű és népszerűsítő jellegű ápolásával egyszersmind segít megőrizni sajátos arculatát az *universitasok* nemzetközi versenyében.